

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Proces starzenia ludności województwa śląskiego na tle kraju

Author: Anna Runge

Citation style: Runge Anna. (2018). Proces starzenia ludności województwa śląskiego na tle kraju. W: J. Hrynkiewicz, J. Witkowski, A. Potrykowska (red.), "Sytuacja demograficzna Polski jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej" (S. 216-220). Warszawa : Rządowa Rada Ludnościowa.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

kwalifikowanej poprzez systemowe, partnerskie rozwiązania z udziałem władz samorządowych, ośrodków kształcenia, przedsiębiorców.

Podsumowując rozważania można zaznaczyć, że dzięki znacznie szerszemu spojrzeniu na zmiany demograficzne możemy podejść programowo i koncepcyjnie do konieczności doskonalenia działań, by zmierzyć się z eliminacją wspomnianej na początku opracowania nierównowagi. Moduły, makroekonomiczny i lokalno-regionalny, opisane wyżej są kanwą rozpatrywania aktualnej sytuacji demograficznej, i w takiej płaszczyźnie warto ją badać w polskich regionach.

7.4. Proces starzenia ludności województwa śląskiego na tle kraju

Dr hab. Anna RUNGE

Wydział Nauk o Ziemi
Uniwersytet Śląski

Nasilenie procesu starzenia

Od końca lat 90. XX wieku obserwujemy w Polsce gwałtowne przyspieszenie procesu starzenia ludności. Świadczy o tym szybko rosnący udział ludności w wieku 60 i więcej lat w ogólnej liczbie ludności – z 13,2 % w 1980 r., przez 15,0% w 1990 r., następnie do 16,7% w 2000 r. i do 23,5% w 2016 r. Według prognoz w 2035 r. udział ludności 60+ wyniesie 31,3%, (w wieku 65 i więcej lat aż 24,5%). Do połowy lat 80. XX wieku potężne strumienie młodych migrantów kierowały się ze wsi do miast, a proces starzenia szybciej postępował na obszarach wiejskich. Załamanie rynku pracy wielu miast w latach 90. XX wieku zahamowało napływ migracyjny i przyspieszyło proces starzenia ludności miejskiej. Sprzyjały temu także postępujące przemiany społeczno-obyczajowe oraz proces suburbanizacji. Udział ludności w wieku 60 i więcej lat w miastach zwiększył się odpowiednio z 11,8% w 1980 r., przez 13,5% w 1990 r., przez 16,2% w 2000 r. do 25,5 % w 2016 r. Prognoza na 2035 r. przewiduje, że w miastach Polski udział ludności w wieku 60 i więcej lat wyniesie 33,1%, a w wieku 65 i więcej lat – 26,3% (na obszarach wiejskich odpowiednio 28,8% i 22,0%). Mediana wieku (wiek środkowy mierzony liczbą lat, którą połowa ludności już przekroczyła) zwiększyła się w Polsce z 32,2 lat

w 1990 r. do 40,2 lat w 2016 r., a w 2035r. wyniesie 47,6 lat. Mediana wieku ludności miast wzrosła z 32,9 lat w 1990 r. do 41,4 lat w 2016 r. a w 2035 r. sięgnie 49,1 lat.

Przyczyny postępującego starzenia

Na przyspieszenie procesu starzenia wpływają:

- systemowe zmiany demograficzne związane z drugim przejściem demograficznym, powodujące wydłużanie czasu trwania życia przy obniżaniu poziomu urodzeń (przemiany społeczno-obyczajowe), które prowadzą do zawężania reprodukcji oraz zmian struktury wieku (spadku udziału młodych pokoleń przy wzroście udziału pokoleń starszych);
- wkraczanie licznego pokolenia powojennego wyżu demograficznego w wiek starości;
- zagraniczna emigracja młodzieży, poziom zarobków niesprzyjający planowaniu licznej rodziny;
- w miastach także zjawisko suburbanizacji (odpływ ludności z miast na obszary wiejskie).

Specyfika województwa śląskiego w zakresie starzenia ludności

Starzenie ludności przyspieszyło także na obszarach, które dotąd jako imigracyjne charakteryzowały się dobrą sytuacją demograficzną. Widać to szczególnie na przykładzie województwa śląskiego notującego do końca lat 80. XX wieku napływ ludności w wieku produkcyjnym z niemal całego kraju i było uznane za województwo dość młode demograficznie. W 1988 r. województwo śląskie osiągnęło poziom starzenia ludności, który w kraju wystąpił już w 1980 r. Narastające jednak w latach 90. XX wieku i pierwszej dekadzie XXI wieku bezrobocie, zwłaszcza wśród ludzi młodych, spowodowało odwrócenie charakteru województwa śląskiego z imigracyjnego na emigracyjny, co znacznie przyspieszyło proces starzenia. Udział ludności starej w województwie śląskim wzrastał z 13,1% w 1988 r. przez 16,5% w 2000 r. i do 24,8% w 2016 r., wskutek czego obecnie osiągnęło ono wyższy poziom starzenia niż średnia krajowa. Liczba ludności w wieku 60+ w województwie śląskim wynosi 1 131,6 tys. osób, co stanowi 12,5% ogółu seniorów w Polsce (najwięcej po woj. mazowieckim).

Proces starzenia jest nasilony zwłaszcza w miastach, gdzie udział ludności w wieku 60 i więcej lat zwiększał się z poziomu 12,4% w 1988 r. przez 16,2%

w 2000 r. do 25,8% w 2016r. Nawet miasta, które jeszcze w 1988 r. były bardzo młode (np. Jastrzębie Zdrój i Żory posiadające wówczas zaledwie 4,8% ludności starej, czy Tychy – 8,7%), gdyż dzięki sztandarowym inwestycjom przemysłowym ściągały rzesze młodych pracowników, obecnie notują bardzo wysoki udział ludności w wieku 60 i więcej lat (Tychy 25,4%, Jastrzębie Zdrój 24,6%, Żory 22,9%). Wiodące ośrodki miejskie województwa wykazują anormalnie wysoki stan starości: Katowice (28,1%), Sosnowiec (29,2%), Częstochowa (28,5%). Znaczne zaawansowanie starzenia ludności widoczne jest na obszarze niemal całej konurbacji katowickiej oraz aglomeracji częstochowskiej, a szybkie nasilanie się tego procesu dotyczy miast konurbacji rybnickiej. Obszary wiejskie położone na obrzeżach województwa albo już od dawna podlegały emigracji i starzeniu ludności (północno-wschodnia część województwa, Beskidy) albo od lat 90. notują przyspieszenie procesu starzenia (Podbeskidzie, Ziemia Raciborska). Według prognoz GUS w województwie śląskim w 2035 r. udział ludności w wieku 60 i więcej lat w ogólnej liczbie ludności wyniesie 32,9%, a w wieku 65 i więcej lat – 26,0%, zaś w 2050 r. odpowiednio 41,7% i 33,9%. W nadchodzących dekadach pogłębiać się będzie zjawisko podwójnego starzenia, tj. szybkiego wzrostu odsetka ludności w wieku 80 i więcej lat. W latach 2010–2016 udział ludności w wieku 80 i więcej lat w ogólnej liczbie ludności Polski zwiększył się z 3,4% do 4,2%, a według prognoz będzie dalej wzrastał do 7,9% w 2035 r., przy czym w miastach sięgnie 9,2% a na obszarach wiejskich 6,1%. W województwie śląskim odsetek ludności 80+ zwiększył się z 3,2% w 2010 r. do 4,1% w 2016 r. a do 2035 r. ulegnie podwojeniu, osiągając 8,4%.

Niekorzystne proporcje pomiędzy wyżowymi a niżowymi grupami wieku oraz migracje na duże odległości (zagraniczne) powodujące osłabianie więzi rodzinnych zmniejszają rozmiary potencjału opiekuńczego – spadek wskaźnika z 379 w 2015 r. do 187 w 2035 r. i do 109 w 2050 r. Kto zatem będzie się opiekował zwiększającą się grupą seniorów, a jednocześnie wytwarzał dochód narodowy?

Niekorzystne proporcje ekonomicznych grup wieku (przyjmując dolną granicę wieku poprodukcyjnego na 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn) powodują, że obciążenie ekonomiczne, które w 2016 r. w województwie śląskim wynosiło 62 osoby w wieku nieprodukcyjnym (w tym 33 osoby w wieku poprodukcyjnym) na 100 osób w wieku produkcyjnym, w 2035 r. wzrośnie do 79 osób nieprodukcyjnych (z których 40 osób będzie w wieku poprodukcyjnym) na 100 osób w wieku produkcyjnym. Prognozy na 2050 r. są znacznie bardziej zatrważające, wskazując na obciążenie ekonomiczne sięgające 109 osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym. Następu-

je zmniejszanie się zasobów pracy i ich starzenie (w 2035 r. w zasobach tych dominować będzie niemobilna grupa wieku).

Konsekwencje starzenia a potrzeby społeczne

Zarysowane powyżej procesy prowadzą do zmniejszania się liczby ludności kraju w większości jego regionów oraz do niekorzystnych zmian strukturalnych. Zaburzeniu ulega proporcja pomiędzy biologicznymi grupami wieku na rzecz znacznego wzrostu udziału ludności starej, przy spadku udziału dzieci i młodzieży oraz ludności dorosłej, a także pomiędzy ekonomicznymi grupami wieku notującymi znaczny wzrost udziału ludności w wieku poprodukcyjnym przy spadku udziału grup przedprodukcyjnej i produkcyjnej (zwłaszcza produkcyjnej mobilnej). Już obecnie powoduje to perturbacje, zaś w najbliższych latach powodować będzie narastające problemy w funkcjonowaniu:

- ochrony zdrowia i opieki społecznej;
- systemu ubezpieczeń społecznych;
- rynku pracy.

Te strategiczne sektory życia społeczno-gospodarczego już odczuwają konsekwencje procesu starzenia się ludności, a problemy z nim związane będą dalej narastać, stanowiąc poważne wyzwanie zarówno w skali krajowej, regionalnej, jak i lokalnej.

Na poziomie lokalnym starzenie przyniesie skutki w zakresie dostępności usług zdrowotnych i opiekuńczych, a także zmieni strukturę popytu na pozostałe usługi publiczne, wpływając na funkcjonowanie infrastruktury. Starzenie przyniesie też skutki dla lokalnych rynków pracy i dla finansów publicznych.

1. Wymagane są zmiany systemu lokalnych usług publicznych poprzez dostosowanie go do struktury odbiorców usług poprzez:

- rozwój pewnych rodzajów usług (sfery budżetowej) związanych z obsługą ludności starszej (ochrona zdrowia, zwłaszcza w zakresie geriatry, usługi opiekuńcze, pomoc społeczna, komunikacja miejska);
- dostosowanie sieci pozostałych usług publicznych do potrzeb mniej mobilnej ludności starej z uwzględnieniem zmian struktury popytu na te usługi;
- przystosowanie przestrzeni publicznej do potrzeb osób starszych.

Samorządy staną także przed koniecznością:

- zmniejszenia zatrudnienia w usługach dla dzieci i młodzieży (żłobki, przedszkola, szkolnictwo różnych szczebli, ochrona zdrowia, zwłaszcza w zakresie pediatrii);
- utrzymania rozbudowanej infrastruktury przy zmniejszającej się liczbie ludności. Dotyczy to zwłaszcza gospodarki mieszkaniowej (wzrost kosz-

tów utrzymania nieruchomości przy spadku cen mieszkań wskutek obniżania się popytu).

2. Konsekwencje dla rynku pracy to:

- starzenie się zasobów pracy, niższa przedsiębiorczość, spadek innowacyjności gospodarki, niższa efektywność produkcji (wydajność pracy);
- brak wykwalifikowanej siły roboczej (specjalistów).

3. Konsekwencje dla finansów publicznych:

- spadek dochodów (spadek dochodów z PIT, CIT, z opłat za usługi komunalne, spadek subwencji szkolnej);
- wzrost obciążenia ekonomicznego, wzrost kosztów ubezpieczeń społecznych;
- niska zdolność do akumulacji kapitału oraz do inwestowania.

Do procesu starzenia się ludności należy podejść interdyscyplinarnie (odnośnie wyznaczania priorytetów, celów, strategii działań) oraz komplementarnie (w zakresie współpracy instytucji wyznaczających prawno-administracyjne ramy działania, jak i tych podejmujących konkretną pracę na rzecz seniorów). W celu rozwiązywania problemów związanych ze starzeniem społeczeństwa należy też podejść centralnie (priorytety, rozwiązania ustawowe, prawne), jak i lokalnie i regionalnie, gdyż nie sprawdzi się jeden, powszechnie obowiązujący w każdej gminie model działań. Potrzebny jest monitoring sytuacji ludzi starszych oraz diagnoza ich rzeczywistych potrzeb, a polityka wobec ludzi starych powinna być prowadzona elastycznie. To z kolei wymaga zapewnienia odpowiedniej bazy materialnej, wykwalifikowanych kadr oraz zagwarantowania finansowania owych działań (Błądowski 2012). O problemach i potrzebach starszej generacji należy jednak myśleć w kontekście całego społeczeństwa, nie zaniedbując przy tym innych grup społecznych.

7.5. Sytuacja osób starszych

Anna GROMSKA

Dyrektor Wydziału Polityki Społecznej i Zdrowia
ŚUW Kielce

I. Konieczność stałego monitorowania sytuacji osób starszych przez jednostki samorządu terytorialnego.